

ŠPECIFIKÁCIA

NARIADENIE EURÓPSKEHO PARLAMENTU A RADY (EÚ) 2023/2411
o ochrane zemepisných označení remeselných a priemyselných výrobkov
a o zmene nariadení (EÚ) 2017/1001 a (EÚ) 2019/1753
(súhrn požiadaviek podľa článku 9)

‘Tkanina z Kostolian nad Hornádom / Hornádska tkanina’

1. Názov

‘Tkanina z Kostolian nad Hornádom / Hornádska tkanina’

2. Druh výrobku

Iné textilné výrobky / tkanina

3. Opis výrobku

‘Tkanina z Kostolian nad Hornádom / Hornádska tkanina’ je ručne tkaná textília vyrobená z prírodných priadzí, a to z ľanu, bavlny alebo ich kombinácie. Výrobok sa zhotovuje tradičnými ručnými technikami na drevených krosnách charakteristických pre vymedzenú zemepisnú oblasť, ktoré sú neoddeliteľnou súčasťou miestneho remeselného know-how.

‘Tkanina z Kostolian nad Hornádom / Hornádska tkanina’ sa vyrába v štandardizovaných šírkach 30 cm, 40 cm alebo 60 cm. Dĺžka tkaniny je variabilná a určuje sa podľa účelu použitia. Tkanie prebieha výlučne ručne, bez použitia mechanizovaných alebo priemyselných zariadení.

Bavlnené tkaniny sú charakteristické preberanými alebo brožovanými vzormi červenej farby, prípadne vytkávanými viacfarebnými ornamentmi. Motívy vychádzajú z miestnej fauny a flóry a najčastejšie zobrazujú kvety a vtáky.

Ľanová alebo ľanovo-bavlnená tkanina sa vyrába v prírodných odtieňoch ľanu. Na prípravu tkaniny sa najčastejšie používa plátňová väzba s vytkávanými ažúrovými vzormi štylizovaných kvetov alebo listov, alebo geometrických tvarov. Tkaný ažúr umožňuje variabilné rytmické riešenia a voľné rozloženie ornamentov v ploche. V prípade iných farieb sa volia skôr tlmené, lomené tóny.

Pri ľanových tkaninách sa používa stužovanie osnovy (šlichtovanie) prírodným škrobom, ktoré zabezpečuje spracovanie ľanovej priadze pri ručnom tkaní.

4. Špecifikácia vymedzenej zemepisnej oblasti

Zemepisná oblasť zahŕňa obec Kostoľany nad Hornádom. Obec sa nachádza v Hornádskej doline v okrese Košice.

5. Dôkazy o tom, že výrobok pochádza z vymedzenej zemepisnej oblasti

Identifikácia výrobku je zabezpečená uvedením názvu ‘Tkanina z Kostolian nad Hornádom/Hornádska tkanina’, názvu výrobcu a jeho adresy. Garancia pôvodu výrobku z chráneného územia je daná zemepisnou príslušnosťou výrobcu.

Kvalita výrobku je zabezpečená pravidelným senzorickým hodnotením združenia výrobcov a na základe

vlastného vyhlásenia.

Príčinná súvislosť je založená na kvalite výrobku „Tkanina z Kostolian nad Hornádom / Hornádska tkanina“, ktorá vyplýva z tradičného miestneho spôsobu výroby, ako aj z dobrej povesti výrobku.

Tradičné tkanie v tejto oblasti sa vyvíjalo v úzkej väzbe na miestne prírodné podmienky a dostupnosť surovín, najmä pestovanie, spracovanie a využitie ľanu, konope a bavlny v domácich textilných dielňach. Kultúrne a spoločenské potreby miestneho obyvateľstva vytvárali dopyt po tkaných textíliách a podporovali rozvoj remesla. Hoci v súčasnosti tkanina nie je viazaná na pôvodné suroviny, v oblasti sa zachovala špecifická remeselná tradícia ručného tkania, ktorá sa kontinuálne odovzdáva z generácie na generáciu.

Používanie špecifického typu drevených krosien so samostatnou lavičkou sa viaže výlučne na tkáčske prostredie vo vymedzenej zemepisnej oblasti. Oddelená lavička, ktorá nie je pevne spojená s krosnami, umožňuje lepšie ovládanie horného a dolného návoja a uľahčuje manipuláciu pri tkaní. Tým sa dosahuje vyššia presnosť pri tvorbe vzorov, najmä pri preberaní, brožovaní a tkanom ažúre a zabezpečuje sa rovnomerná hustota tkania a stabilná štruktúra tkaniny. Ručné ovládanie krosien umožňuje citlivú reguláciu tlaku a rytmu tkania, čo je nevyhnutné pre zachovanie reliéfности dekoratívnych techník a prirodzenej plasticity tkaniny. Používanie tradičných krosien znižuje mechanické namáhanie priadzí, najmä ľanových, a tým predlžuje životnosť tkaniny a prispieva k jej funkčnej kvalite.

Tradičné dekoratívne techniky, najmä preberanie, brožovanie, tkaný ažúr sa v oblasti rozvinuli a udržiavajú v kontinuálnej praxi. Motívy používané na tkanine ‘Tkanina z Kostolian nad Hornádom / Hornádska tkanina’ odrážajú miestnu symboliku a súvisia s prírodným prostredím údolia rieky Hornád a s tradičným spôsobom života vo vymedzenej zemepisnej oblasti.

Všetky vzory sa vytvárajú priamo pri tkaní, ručne, bez použitia mechanických alebo digitálnych predlôh.

Zručnosti potrebné na prípravu osnovy, stužovanie osnovy (šlichtovanie), ovládanie krosien a tvorbu vzorov sú v oblasti historicky etablované a predstavujú kľúčový faktor kvality výrobku. Kombinácia miestneho know-how, špecifických technických postupov a kultúrnej tradície je rozhodujúca pre špecifický charakter výrobku ‘Tkanina z Kostolian nad Hornádom / Hornádska tkanina’.

Povešť výrobku ‘Tkanina z Kostolian nad Hornádom / Hornádska tkanina’ potvrdzuje jeho dlhodobé zastúpenie a prezentácie na významných kultúrnych podujatiach zameraných na zachovanie a šírenie regionálnej textilnej tradície. Významnú úlohu zohráva Ústredie ľudovej umeleckej výroby (ÚĽUV), ktoré od roku 2000 organizuje súťaž *Kruhy na vode* v pravidelných dvojročných intervaloch, na ktorej má ‘Tkanina z Kostolian nad Hornádom / Hornádska tkanina’ svoje zastúpenie. Napríklad na výstave *Kruhy na vode, ktorá* sa uskutočnila v Galérii ÚĽUV v Košiciach v termíne od 25. septembra do 14. novembra 2025, bola ‘Tkanina z Kostolian nad Hornádom / Hornádska tkanina’ prezentovaná ako súčasť tradičnej textilnej tvorby.

‘Tkanina z Kostolian nad Hornádom / Hornádska tkanina’ bola prezentovaná aj na podujatí Dni majstrov ÚĽUV, ktoré sa konalo 6. – 7. septembra 2025 v Bratislave, kde remeselníci verejne predvádzali techniku ručného tkania. Tento výrobok je pravidelne prezentovaný aj na významných regionálnych a celoslovenských podujatiach, ako je napríklad “Radvanský jarmok” v Banskej Bystrici, historické jarmočné podujatie s tradíciou od 17. storočia, ktoré každoročne poskytuje priestor na prezentáciu tradičných textilných výrobkov širokej aj odbornej verejnosti. ‘Tkanina z Kostolian nad Hornádom / Hornádska tkanina’ sa prezentuje na folklórnych a remeselníckych festivaloch a jarmokoch ako napríklad Folklórny festival vo Východnej alebo Európske ľudové remeslo v Kežmarku, kde sú v rámci sprievodného programu tradične prezentované remeslá a textilné techniky, vrátane technologického postupu tkania na krosnách.

Osobitnou nositeľkou tradície je tkáčka Mária Tomisová, ktorej komisia pre posudzovanie odbornej

spôsobilosti pracovníkov ľudovej umeleckej výroby (ÚĽUV) v roku 2002 udelila titul „Majster ľudovej umeleckej výroby v odvetí: tkanie a v roku 2017 jej bol na Festivale Európskeho ľudového remesla v Kežmarku udelený titul „kráľovná remesiel“. Regionálne spravodajstvo (Korzár Košice / SME, 16. marca 2018) v článku *Ľanové a bavlnené fantázie nastolia atmosféru sviatkov* dokumentuje jej tvorbu a medzinárodné uznanie, čím prispieva k upevňovaniu povesti výrobku. Uvádza, že: “Osobne stretla dve kráľovné, najskôr holandskú a v roku 2008, počas návštevy Alžbety II. na Slovensku, na jarmoku v Spišskej Sobote aj britskú panovníčku. Alžbete II. venovala jedno zo svojich krásnych prestieraní, za ktoré jej potom kráľovná poďakovala listom.”

‘Tkanina z Kostolian nad Hornádom / Hornádska tkanina’ sa aj v súčasnosti vyrába klasickým ručným tkaním na krosnách, založeným na tradičných postupoch a dekoratívnych technikách, ktoré sa v regióne zachovali v živej kontinuálnej praxi.

6. Opis spôsobov výroby a v príslušných prípadoch používané tradičné spôsoby a osobitné postupy

Všetky etapy výroby sa uskutočňujú vo vymedzenej zemepisnej oblasti.

Výroba zahŕňa tieto základné etapy:

- príprava osnovy (snovanie)
- navinutie osnovy na drevené krosná
- ručné tkanie plátnovou väzbou s použitím techník preberania, brožovania, vytkávania vzorov a tkaného ažúru
- stužovanie osnovy (šlichtovanie) prírodným škrobom (len pri ľanových tkaninách), tradičný technologický postup, ktorý spevňuje ľanové nite a umožňuje ich spracovanie pri tkaní

Všetky vzory sa vytvárajú priamo pri tkaní, ručne, bez použitia mechanických alebo digitálnych predlôh.

Na prípravu výrobku ‘Tkanina z Kostolian nad Hornádom / Hornádska tkanina’ sa používa typ krosien charakteristický len pre vymedzenú zemepisnú oblasť, ktorý sa líši od iných tým, že lavička je oddelená, samostatná, nie je spojená s krosnami, čo umožňuje tkáčke ľahšie ovládanie nielen predného horného a dolného návoja, ale uľahčuje aj celkovú manipuláciu.

Pri výrobe bavlnenej tkaniny s preberanými vzormi červenej farby alebo s vytkávanými farebnými vzormi je útok (pričná sústava nití v tkanine) aj osnova (sústava nití v tkanine po jej dĺžke) z bavlny a prírodné vzory tvoria kvety alebo vtáky.

Pri výrobe ľanovej tkaniny je útok aj osnova ľanová, v prípade ľanovo-bavlnenej tkaniny je útok ľanový a osnova bavlnená. Na výrobu možno použiť prírodný zrebný ľan alebo bielený ľan smotanovej farby alebo viacnásobne bielený ľan. Priemyselne spracovaný ľan sa dá veľmi dobre farbiť na rôzne odtiene farieb.

Ako prvé je potrebné pripraviť osnovu – súbor rovnobežných nití rovnakej dĺžky uložených vedľa seba. Osnova sa pripravuje snovaním – omotávaním nití na snovadiách. Ľanové alebo bavlnené nite navinuté na fajfách sa zložia do „fajfenice“. Na fajfenici je 10 cievok alebo drevených fajf. Desiat nití prechádza dreveným piestikom a natáča sa na drevenú kostru snovadiel. Po natočení potrebného počtu nití (v závislosti od šírky tkaniny) sa nite odstrihnú a zbierajú z nitelníc. Je to veľmi presný a odborný úkon, ktorý pripomína pletenie vrkoča. Táto osnova, upletený vrkoč, sa pomaly natáča na krosná. Nite musia ísť súmerne, potom sa nite osnovy navlečú do nitelníc (dve alebo štyri) a následne do brda. Nakoniec sa pomocou „placenká“ na „šinku“ nite priviažu a môže začať proces tkania.

Pri tkaní ľanového plátna je potrebný jeden veľmi dôležitý úkon, a to je stužovanie osnovy – šlichtovanie. Šlichtovanie je napúšťanie osnovy roztokom lepivých materiálov, napr. škrobmi, ktoré robia povrch nití

hladším a pevnejším. Pri tkaní ľanových tkanín sa používa prírodný kukuričný škrob, ktorým sa osnovné nite škrobia ešte predtým, ako osnova prejde nitelnicami. Ľan je rastlinné vlákno, ktoré sa počas tkania a viacnásobným prestupovaním a striedaním nitelnic oslabí až roztrhne. Škrob nite obalí a posilní.

Samotné tkanie začína šliapnutím na podnož spojenú s nitelnicou, ktorá klesne. Súčasne sa druhá nitelnica zdvihne, čím vznikne medzi niťami osnovy vodorovná „ziva“ (štrbina/medzera). Cez ňu tkáčka prevlečie pomocou člnka útok a brdom uloženým v bidle ho prirazí k už utkanej tkanine. Súčasne šliapne na druhú podnož a postup opakuje. Ďalšie úkony závisia od typu vzorov tkania.

Ďalšie úkony závisia od typu tkaniny – od tkanej väzby. Plátená väzba 2 nitelnice a 2 podnožaje. „Drelich“ regionálne pomenovanie keprovej väzby 4 nitelnice a 4 podnožaje. Druh tkaniny závisí aj od typu naberania osnovných nití do nitelnic. Plátená väzba je 1 + 1, tzn. 1 niť do prednej nitelnice a 1 niť do zadnej nitelnice. Malá pára je 2 + 2. Dve nite do prednej nitelnice a dve nite do zadnej nitelnice. Veľká pára je 4 + 4. Štyri nite do prednej nitelnice a 4 nite do zadnej nite do zadnej nitelnice.

V bavlnenej tkanine sa útkom inej farby vytkávajú v ploche plátnovej tkaniny malé niekoľkoriadkové plôšky. Postupným zatkávaním útku v niekoľkých riadkoch vždy len do časti osnovy vzniká prelamovaná tkanina (nemá celistvý povrch).

Ažúr je špecifická ozdobná tkáčska technika založená na efekte presvitajúcich plôšok vystupujúcich z tkaniny. Je to druh tkaniny (resp. výzdoby tkanín), ktorý vzniká priamo pri tkaní pomocou vynechania niektorých osnovných alebo útkových nití, čím v tkanine vzniknú redšie miesta. Tvorí sa dômyselným prekladaním útku a krížením osnovných nití. Zaužíval sa na východnom Slovensku v období po 2. svetovej vojne pravdepodobne ako napodobenina ažúrovej výšivky. Na pôvodnú tvorbu prelamovaných a ažúrových tkanín nadviazali už v 60. rokoch v 20. storočí výtvarníci Ústredia ľudovej umeleckej výroby (ÚĽUV).

Plátnové tkaniny sa môžu zdobiť aj postupmi, pri ktorých sa vzory tvoria na ich povrchu (na lícnej strane) zo samostatných nití vzorovacieho útku. Pri jednej skupine postupov vzniká vzor tak, že sa hrubší alebo farebne odlišný vzorovací útok v jednotlivých riadkoch v časti plátnovej tkaniny zachytáva časťou osnovných nití, pričom ostáva na lícnej strane. Pri druhej skupine postupov sa vzory tvoria buď po celej šírke tkaniny, tzv. preberaním, alebo len v časti jej šírky, tzv. brožovaním, pričom vzorovací útok prechádza aj na rubovú stranu tkaniny. Pri oboch spôsoboch sú motívy zložené z riadkov, v ktorých sa jednotlivé útkové nite vťahujú do osnovy ručne, zväčša člnkom alebo inou pomôckou. Za každým vzorovacím útkom nasleduje útok základnej tkaniny. Po prebratí každého riadka sa rozdelenie nití pomocou motúzov a latiek alebo prútov prenáša do zadnej časti osnovy (za nitelnicu). Po prebratí a utkaní vzoru do polovice sa rozdelenie nití v jednotlivých riadkoch prenáša späť do prednej časti osnovy (pred brdo), a takto vzniknutou zivou sa prevlieka vzorovací útok (postup nazývaný *odtkávanie*). Týmto spôsobom vzniká z hľadiska tvarov i kompozícií pestrá škála motívov, idúca od jednoriadkových vzorov cez vzory zložené zo štvorčekov a malých obdĺžnikov až po rozvetvené kompozície, zložené predovšetkým z rastlinných motívov.

Šírka tkaniny závisí od šírky osnovy, tzn. počtu nití, ktoré tvoria danú šírku. Aby tkanina bola presná, je potrebné na horný návoj umiestniť drevené boky, ktoré držia požadovanú šírku osnovy.

Súčasne možno tkať aj dve alebo viac tkanín naraz, pričom sú od seba oddelené voľnými nezatkanými niťami. Po utkaní je možné jednotlivé kusy rovnakej šírky a dĺžky spájať ažúrovým šitím do požadovaného tvaru.

Dĺžka tkaniny je ľubovoľná a záleží od použitia tkaniny. Dĺžku osnovy, tzn. dĺžku osnovných nití si určuje tkáčka počas úkonu snovania. Samotné snovanie sa robí na drevených snovadlách, kde jedno otočenie okolo drevenej kostry snovadla je cca štyri metre. Jedna osnova má 20 aj viac bežných metrov.

Tkanina sa počas tkania natáča na dolný valec – návoj. Ak je na návoji už veľké množstvo, tkanina sa odstrihne a pokračuje sa v tkaní, až sa spotrebuje celá osnova natočená na hornom návoji.

- 7. Informácie o balení, ak sa balenie musí uskutočniť vo vymedzenej zemepisnej oblasti, pričom v takom prípade žiadateľ poskytne dostatočné dôvody špecifické pre daný výrobok, na základe ktorých sa musí balenie uskutočniť v danej oblasti**

‘Tkanina z Kostolian nad Hornádom / Hornádska tkanina’ sa musí baliť vo vymedzenej zemepisnej oblasti, čo zabezpečuje ochranu prirodzeného reliéfu tkaniny, zabráni vyťahovaniu nití a minimalizuje riziko poškodenia počas prepravy. Balenie musí byť čisté, suché a zabezpečené proti mechanickému poškodeniu počas prepravy, čím sa zachováva kvalita výrobku a jeho identita.

- 8. Akékoľvek osobitné pravidlo týkajúce sa označovania výrobku**

- 9. Označenie ktorejkoľvek etapy výroby, ktorú vykonáva jeden alebo viacerí výrobcovia v inom členskom štáte alebo tretej krajine, ako je členský štát alebo tretia krajina, z ktorých názov výrobku pochádza, a všetky osobitné ustanovenia zamerané na overenie súladu v tejto súvislosti**

- 10. Ďalšie požiadavky, ktoré stanovili členské štáty alebo prípadne skupina výrobcov, pod podmienkou, že takéto požiadavky sú objektívne, nediskriminačné a zlučiteľné s právom Únie a vnútroštátnym právom**
